

„TEZAUROL” BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

Prof. univ. dr. Zamfira MIHAIL

Résumé

A l'occasion de l'anniversaire des 145 années de l'Académie Roumaine, à l'initiative de son président, acad. Ionel Haiduc, autres personnalités de la culture roumaine ont considéré opportun de révéler le "trésor", le patrimoine que l'Académie Roumaine protège et multiplie. Ainsi, un tom (IV) de la série appelé Trésor de l'Académie Roumaine (Gabriela Dumitrescu, Manuscrits, documents historiques, dossiers, correspondances, livres rares), est consacré à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine qui assure la préservation des biens culturels et qui, en même temps, les rend disponibles aux chercheurs, parce que leur étude permet de les voir comme témoins et propagateurs de la culture. Les membres de l'Académie Roumaine pensaient, depuis sa création que "les collections spéciales existent pour recueillir manuscrits, documents historiques, livres anciens roumains, numismatiques, médailles, timbres, pièces, gravures et dessins, photographies, cartes et atlas, notes de musique et dossiers, affiches, proclamations, qui doivent être mis à la disposition des chercheurs comme dans les grandes bibliothèques européennes" (Acad. Păun Otiman). Il est particulièrement instructive l'histoire de la formation des collections de manuscrits, de documents historiques, de dossiers, de la correspondance, de livres rares et anciens. La collection a été développée par des donations venues des grandes personnalités de culture. L'auteur de l'article, Gabriela Dumitrescu, est chef du secteur qui a en gestion ces collections.

Mots-clés: *Bibliothèque de l'Académie Roumaine, manuscrits, documents historiques, livres anciens roumains, médailles, timbres, estampes, dessins, photographies, cartes, atlas, notes de musique.*

Cercetarea și tipărirea „tezaurului” limbii române, *Dicționarul și Gramatica*, au fost principalele obiective ale constituirii Academiei Române ca societate savantă, la 1867. La împlinirea a 145 de ani de existență, din inițiativa președintelui ei, acad. Ionel Haiduc, personalități de seamă ale culturii române au socotit că trebuie scos la lumină chiar „tezaurul” din diferite componente, patrimoniul pe care Academia îl posedă, îl ocrotește, îl înmulțește. Unul dintre ele, la care se referă tomul al IV-lea al seriei intitulate *Tezaurul Academiei Române* (Gabriela Dumitrescu, *Manuscrite, documente istorice, arhive și corespondență, carte rară*, Editura Academiei Române, 2013, 433 p., in folio), are ca obiectiv Biblioteca Academiei Române.

Prin colecțiile sale, Biblioteca Academiei are un destin major, ea asigură conservarea, deci supraviețuirea bunurilor culturale și, în același timp, le pune la dispoziția cercetătorilor, pentru că numai prin studierea lor ele își îndeplinesc menirea, de martor și propagator de cultură. Frecventarea Bibliotecii Academiei, datorită caracterului ei savant, cu prisosință, este căutată de toți cei interesați de informație și contribuie în cea mai mare măsură la progresul în câmpul tuturor științelor.

Preocuparea pentru formarea Bibliotecii, trecută în Statutele Academiei, a început chiar de la prima ședință a Societății Academice Române, episcopul Dionisie Romano al Buzăului donând nou-înființatei instituții 81 de cărți vechi; sectorul de manuscrite a luat ființă, în 1870, prin donația de către Ion Ghica a manuscriselor lui Nicolae Bălcescu, completată cu două lăzi cu documente istorice. Printre cele mai importante donații, cu cel mai mare număr de volume primite de la un particular, este socotită până astăzi



cea a mitropolitului Iosif Naniescu al Moldovei, născut la Răzălăi (Soroca). El a donat peste 8000 de volume de cărți românești vechi și cărți rare, 288 de manuscrise în diferite limbi, dintre care 184 de manuscrise românești.

Așa după cum a arătat acad. Păun Ion Otiman în *Prefața* lucrării, membrii Academiei au gândit, de la înființarea instituției, „să existe colecții speciale care să adune manuscrise, documente istorice, cărți românești vechi, piese numismatice, medalii, piese filatelice, gravuri și desene, fotografii, hărți și atlase, note muzicale și discuri, afișe, proclamații, toate acestea pentru a fi puse la îndemâna cercetătorilor, după modelul marilor biblioteci europene”, subliniind faptul că toate „sunt colecții de studiu și nu fonduri arhivistice sau de muzeu” (p. XV).

Este deosebit de instructiv istoricul constituirii colecțiilor de manuscrise, documente istorice, arhive și corespondență, carte rară și veche, pentru a ne limita doar la cele incluse în prezentul volum, deoarece ea mai are sectoare de stampe și hărți, ca și sectorul numismatic, pe lângă depozitul de carte, ce a reprezentat, de-a lungul multor decenii, „Depozitul Legal” de carte al României. Aceste colecții reprezintă și o oglindă a

atitudinii oamenilor de cultură față de patrimoniul istoric și cultural al țării. În secolul al XIX-lea creșterea colecțiilor s-a făcut mai ales prin donații și unul dintre vârfurile icebergului acestor acte filantropice, pentru ca să dăm doar un exemplu, îl constituie „cufărul” cu peste 15 000 pagini de manuscrise eminesciene pe care Titu Maiorescu l-a recuperat și l-a donat forului academic. Seria de donații ale lui Dimitrie A. Sturza, începută în 1880 îl situează printre marii donatori, numai între 1886 și 1902 el a donat peste 1250 de titluri de cărți și periodice, 90 de manuscrise, 950 de documente istorice, 250 de stampe și fotografii, 25 de hărți și 1700 de monede și medalii (cităm informațiile din *Prefața* volumului).

În Biblioteca Academiei au intrat și biblioteci întregi ale unor mari personalități ale culturii ca și ale unor instituții. De exemplu, Camera legiuitoare a cumpărat de la moștenitorii lui Dimitrie C. Sturdza-Scheianu așa-numita, ulterior, Biblioteca Scheiană, pe care a donat-o apoi Bibliotecii Academiei. Și alte instituții ale Statului sau ale Bisericii au înțeles să doneze colecțiile pe care le aveau, pentru a reunifica într-un fond academic zestrea culturală a țării. Printre cele mai generoase a fost și Casa Bisericii (for administrativ al Bisericii Ortodoxe Române care a funcționat de la sfârșitul sec. al XIX-lea) care a trecut în proprietatea Academiei propriul tezaur de carte manuscrisă și tipărită. În *Introducere* se atrage atenția asupra propunerii din august 1871 a lui George Barițiu ca Academia să publice un catalog „de toate cărțile oferite bibliotecii, dimpreună cu numele donatorilor” (p. XIV) ceea ce, *on line*, ar fi deplin realizabil în epoca noastră. Dar Academia s-a preocupat și se preocupă permanent și de achiziții din țară și din străinătate, de la librării, anticariate și persoane particulare.

În economia prezentării noastre nu putem detalia problema donațiilor, care

reprezintă un subiect de considerații și de analize de mare diversitate, bogat prin implicațiile sale pentru creșterea patrimoniului românilor, în genere, și a bazei logistice pentru cercetare în domeniul științelor umaniste, în special. Filantropia face parte, în genere, din portretul unor personalități, și nu numai al celor cu preocupări umaniste și presupunem că acest sentiment ar trebui inculcat și noilor generații. Sub un anumit aspect filantropia se află în relație intrinsecă cu noțiunea de Patrimoniu cultural, pentru că filantropii de bunuri culturale (pe care îi avem aici în vedere) sunt donatori ai unor valori pe care consideră că este oportun să le pună sub ocrotirea unei instituții pentru conservare, dar și pentru a fi cunoscute, cercetate și valorificate de concetățeni. Patrimoniul cultural este puțin valorificat în mass-media scrisă și vizuală (exceptând preocuparea pentru obiectivele turistice) și importanța subiectului este restrânsă deseori doar la cercul de specialiști. Patrimoniul de carte (în sens generic, incluzând tot ceea ce este în legătură cu comunicarea prin intermediul unui suport de hârtie) ar trebui să constituie o preocupare permanentă la nivelul diferitelor generații și în toate localitățile și colectivitățile, pentru că descoperirea (identificarea), păstrarea și punerea lui în valoare se face punctual și prin aport individual. Câți dintre adulți își păstrează propriile cărți și caiete de școală de-a lungul vieții? Cum putem cultiva respectul pentru cartea-obiect în situația în care ea este desconsiderată, sub acest aspect, de către unii cititori încă din timpul lecturii? Hârtia este prin însăși substanța sa ușor deteriorabilă, așa încât această „memorie” a omenirii cere generației noastre, și cu deosebire celor viitoare, o atenție sporită pentru conservare. [Vezi volumele de dezbateri ale Conferinței Internaționale organizate de către Facultatea de Litere, Departamentul de Științe ale Comunicării, Universitatea

București, 7-8 nov. 2014: *Cartea-obiect. Istorie culturală, strategii de marketing și tehnologii multimedia.*]

Consecințele reunirii într-un depozit a ceea ce este *unicum* în cultură, adică scrieri autografe și tipărituri rare, realizări artistice de orice categorie, dă posibilitatea conservării lor cu respectarea recomandărilor mereu actualizate ale institutelor de specialitate în ceea ce privește parametrii optimi de păstrare a tuturor suporturilor (hârtie, carton, pergament, bandă magnetică, înregistrări video și altele). Pentru că Biblioteca Academiei este păstrătoarea unuia dintre cele mai valoroase depozite din România de bunuri culturale mai ales pe suport de hârtie și pergament, importanța sa pe plan național și internațional este imensă. Prin urmare, și acest volum care prezintă, în linii mari, categoriile de *realia* la care se face referire în titlul lucrării, s-a impus cu necesitate și realizarea sa este un succes, trebuie să o afirmăm de la început.

Autoarea lucrării, Gabriela Dumitrescu, este șefa sectorului care gestionează toate aceste colecții și este o cunoscătoare avizată a lor. Ea și-a asociat colege specialiste pentru domenii diferite: Luminița Kövari, Lorența Popescu, Oana Dimitriu, Mădălina Lascu și Carmen Albu. De aceea, afirmația că Biblioteca Academiei a fost de la început desemnată ca o bibliotecă națională, este argumentată, chiar și numai cantitativ, pentru că „după 146 de ani de la înființare, ea este cea mai mare bibliotecă românească, având cele mai bogate fonduri de manuscrise și tipărituri românești și publicații străine privitoare la țara noastră” (p. XVI). Iar valoarea lor istorică și științifică este inestimabilă. După o foarte utilă trecere în revistă a pleiadei de donatori, se face și o estimare numerică a unor colecții, și pe care aș repeta-o aici, pentru a fi cunoscută, și prin intermediul revistei noastre, de către cititori: peste 6000 de manuscrise românești, 1567 de manuscrise grecești, 821 de manuscrise

slavone, 420 de exemplare de manuscrise orientale și 1000 de volume în fondul occidental, inclusiv cele latine (p. 15). Pornind de la aceste estimări, prezentarea fondurilor în succesiunea lor cronologică, dar și tematică, este subînțeleasă. Este deosebit de revelatoare analiza cronologică a fondului de scrieri, de exemplu, cele mai vechi manuscrise românești sunt din sec. XVI; un manuscris grecesc provine din sec. XII; un manuscris slavon, datat, este din 1346, iar câteva, nedatate, sunt presupuse anterioare, după limbă și grafie. Tematic, manuscritele, ca și cărțile rare, acoperă întreaga plajă a culturii limbilor pe care le reprezintă. Situația limbilor clasice, transnaționale, a dat posibilitatea circulației scrierilor de-a lungul Evului Mediu indiferent de granițe geografice sau statale. Astfel că, pentru țările române, scrierile de expresie slavonă reprezintă și aspecte ale culturii românești, deoarece, ca limbă de cult, a determinat multiplicarea în număr mare, a textelor religioase, care au fost folosite și au circulat între diferite provincii, contribuind la răspândirea unor norme grafice și, evident, la uniformizarea unui anume vocabular de specialitate și vehicularea, de către limba română, a aceluiași împrumuturi din aceste limbi suprastatale: greaca, latina, slavona. Traducerea de timpuriu, în limba română, a textelor cultului ortodox a fost un proces care a condus apoi la adoptarea expresiei vernaculare și, prin intermediul cărții de cult în limba maternă, la unificarea limbii române din toate provinciile românești. Valoarea cărții manuscrise ca vehicul al limbii române și martor al evoluției ei determină preocuparea specialiștilor de a studia și a edita monumentele scrisului din secolele trecute. Varietatea tematică a scrierilor din aceste colecții este dovada existenței continue a cărțurilor, copiștilor și tipografilor care și-au desfășurat activitatea în scriptorii mănăstirești, în centrele puterii medievale și în orașele care se constituiau în jurul cen-

trului eclesiastic sau al puterii civile și militare. La bogăția de informații ale textelor se adaugă și realizările artistice ale miniaturilor sau ale legăturilor de carte.

Categoria documentelor juridice constituie, la rândul lor, o colecție uriașă de 345 052 de unități, cu alte sute de unități cu peceti sau de documente istorice suluri. Ele au avut o istorie zbuciumată în deceniile de la sfârșitul sec. al XX-lea, când Academia a fost deposedată de aceste bunuri care îi aparțineau prin donații și erau la îndemâna cercetătorilor pentru studiu. Mai mult de 15 ani au durat demersurile Academiei Române pentru recăpătarea lor (p. 189-245). Cabinetul de hărți reunește o colecție, cu originale de mare vechime. Pe baza hărților din această colecție cercetătorul dr. Doru Mihăescu a tipărit o monografie esențială despre reprezentările ținutului dintre Prut și Nistru și nu numai și a denumirilor Basarabia și Bucovina. Cărțile cu gravuri și gravurile pe foi volante fac dovada circulației producțiilor occidentale și a prețurii lor de către marii colecționari. Ca și tipăriturile cunoscute sub numele de incunabule (cele apărute între 1450-1500), din care Biblioteca Academiei posedă 64 + 11 exemplare, dintre cele mai vechi și valoroase. Se poate constata interesul pentru cartea manuscrisă, pentru cartea tipărită, astăzi catalogată sub denumirea de „carte rară”, pentru gravuri, hărți și alte artefacte occidentale, achiziționate de domnitori și boieri români încă din sec. al XVII-lea, care au lăsat și însemnele propriilor lor biblioteci.

Fiecare dintre capitolele *Tezaurului Academiei* sunt micromonografii ale categoriei de mărturie pe care le reprezintă. Pentru cercetători analiza rafinată și competentă a autoarelor face transparent istoricul fiecărui tip de colecție, cu avatarurile pe care le-au suferit. Un alt capitol, despre arhivele personale și bibliotecile donate integral, dezvăluie ambianța de studiu al marilor personalități, laboratorul lor de cre-

ație, constituie suportul obligatoriu pentru înțelegerea biografiei lor și cunoașterea mai profundă a activității și creației lor. Ca o mărturie de profundă originalitate și reflectare a relațiilor interumane din toate epocile, corespondența este o mărturie de neegalat. Era electronicii a devalorizat acest mijloc de comunicare, pentru că mesajele pe email nu se mai supun normelor clasice ale corespondenței și nici nu au șanse de a fi păstrate decât transpuse tot de suport de hârtie. Deși această modalitate de comunicare interumană – corespondența – și-a modificat posibilitățile și ceea ce a câștigat în viteză a pierdut în consistență, categoria aceasta de mărturii nu cade în desuetudine, valorificarea corespondenței din secolele trecute a fost permanent în preocupările filologilor, și nu numai, și se constituie ca izvor apreciat de mărturie și informare în lumea științifică.

Nu putem să nu ne referim cu admirație la depozitul de carte rară, descris la p. 305-409, pentru că el face bucuria cercetătorilor

în căutarea atestării informațiilor, a confruntării opiniilor, a verificării cronologiei mișcărilor de idei din Europa. Mari bibliofili (care au lăsat mărturie prin ex-librisuri) au transmis și din propriile colecții, încât Biblioteca posedă rarități de carte europeană. În acest departament, Cabinetul de hărți reunește o colecție cu originale de mare vechime, pentru care vin să se documenteze cercetători din alte țări. De altfel, Biblioteca reprezintă o țintă a interesului științific al cercetătorilor din întreaga lume, care se documentează în sălile sale perfect adaptate cerințelor actuale de protejare a cercetătorului și a pieselor de patrimoniu pe care el le manipulează, la care se adaugă tehnica modernă de scanare și reproducere.

Lucrarea întrunește calitățile unei monografii exhaustive, fiind în același timp, prin calitatea reproducerilor și a tiparului, o realizare grafică corespunzătoare prestigiului științific al instituției pe care o reprezintă. O operă de bibliofilie și un instrument de lucru util și necesar.

